

ВОЛОНТЕРСТВО ЯК ВИЯВ МОРАЛЬНО-ГРОМАДЯНСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ ТА СУСПІЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ГІМНАЗИСТІВ

Жанна СЕГЕДА,

*вчитель-методист зарубіжної літератури, класний керівник, відмінник освіти України,
Київська гімназія східних мов № 1*

У статті окреслюються механізми формування ціннісних ставлень здобувачів освіти під час навчально-виховної діяльності, розкриваються форми роботи педагогів в розвитку морально-громадянських цінностей гімназистів через їх участь в волонтерській діяльності. Подається науково-теоретичне обґрунтування поняття волонтерства і його особливості на сучасному етапі.

Ключові слова: школа, виховання, морально-громадянські цінності, волонтер, волонтерство, антитерористична операція.

VOLUNTEERING AS AN EFFECT OF MORAL AND CIVIL VALUES, AND SOCIAL ACTIVITY OF GYMNASIUM STUDENTS. **Zhanna SEHEDA**, *Teacher-Methodist of Foreign Literature, Supervising teacher, Gymnasium of Oriental Languages № 1 of Kiev.*

The article outlines the mechanisms of forming of value attitudes of trainees during educational activities and describes the forms of work of teachers for the development of moral and civic values of high school students through their participation in volunteering. The scientific and theoretical substantiation of the concept of volunteering and its features are characterized at the present stage.

Keywords: school; education; moral and civic values; volunteer; volunteering; antiterrorist operation.

Постановка проблеми. Для становлення української державності, громадянського суспільства в складних умовах неоголошеної гібридної війни особливої ваги набуває суспільна активність громадян та їх моральна, громадянська культура. Одним із важливих уроків розвитку демократичних процесів в Україні після Революції гідності стала участь кожного свідомого громадянина у суспільно-політичних справах, у розбудові інститутів громадянського суспільства. Тож формування і розвиток морально-громадянських цінностей особистості є важливим чинником забезпечення демократичного поступу, змін у суспільстві, мобілізації всіх суспільних ресурсів на відновлення територіальної цілісності держави.

Ці завдання визначаються відповідно до потреб нашого часу. Державне замовлення на виховання особистості визначено в основоположних законодавчих актах – Конституції України, Законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту». Важливість порушеного питання підкреслюють закони України «Про благодійну діяльність та благодійні організації», «Про волонтерську діяльність» (2011 р. зі змінами), Концепція громадянської освіти та виховання в Україні (2012 р.) й інші документи.

Сучасна українська школа є важливим чинником формування у молоді моральності, духовності, суспільної активності, громадянської зрілості, толерантності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання добродійності та волонтерства у вітчизняній науці і практиці досліджували О. Безпалько, І. Грига, Л. Дума, З. Зайцева, Н. Заверико, І. Іванова, Н. Івченко, О. Карпенко, Л. Коваль, В. Назарук, Ф. Ступак, О. Яременко [4, с. 22] та інші дослідники, які зосереджують свою увагу переважно на змісті волонтерства, принципах та практичному досвіді організації волонтерської діяльності, питаннях практичної підготовки волонтерів до роботи з різними категоріями населення. О. Корнієвський і Д. Горелов в аналітичній доповіді «Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практики» [5] розглянули зарубіжний досвід волонтерської діяльності, схарактеризували сучасне українське волонтерство за напрямками діяльності в умовах зовнішньої агресії. Дослідники зазначають, що український волонтерський рух з 2014 року за масштабом поширення став безпрецедентним виявом громадської самоорганізації. Історії волонтерського руху в Україні з кінця 2013 до 2015 року присвячена стаття І. Пуля [8], де автор узагальнив інформацію про основні волонтерські організації та визначив законодавчі акти, якими керувалися у своїй діяльності їх учасники, зокрема зазначивши, що волонтерство стало невід'ємною складовою змін в українському суспільстві, які розпочалися після Революції гідності.

Водночас питання участі учнівської молоді у волонтерській практиці дослідниками не розглядалося. Тому вважаємо за доцільне зосередитися саме на цьому.

Мета статті. Грунтуючись на науково-теоретичних здобутках дослідників і досвіді залучення гімназистів до волонтерської діяльності, розкрити принципи і форми роботи педагогічних працівників Київської гімназії східних мов № 1 з виховання морально-громадянських цінностей здобувачів освіти.

Виклад основного матеріалу. У Київській гімназії східних мов № 1 в умовах всеукраїнського рівня дослідно-експериментальної роботи за темою «Реалізація інноваційної моделі розвитку культурно-мовних та морально-громадянських цінностей учнів» (2012–2019 рр.) визначено підходи до формування зазначених цінностей у контексті розвитку знаннєвого, ціннісного і процесуально-діяльнісного компонентів. Завдання дослідно-експериментальної роботи пов'язані з формуванням цінностей як основи етичної, громадянської компетентностей особистості, розвитку у неї таких якостей як соціальна активність, громадянська відповідальність, повага до прав людини, до інших культур, підготовка учнівської молоді до ролі відповідальних громадян відкритого демократичного суспільства.

Ключове значення для формування та розвитку громадянської свідомості має співвідношення індивідуально та колективно зорієнтованих цінностей. Адже рушійною силою соціального прогресу є спільнота людей, об'єднана певною системою ціннісних координат. Є переосмислення розуміння ролі групи, класного, шкільного колективів у системі позаурочної, позашкільної роботи педагогів.

Як свідчить наша педагогічна практика, підсилення цього вагомого складника морального та громадянського викликає особлива потреба взаємодії педагогів і місцевої громади, благодійних, волонтерських організацій.

Розвиток морально-громадянських цінностей здобувача освіти є надзвичайно важливий у процесі становлення його як громадянина, готового до «активної особистісної відповідальної участі в суспільно корисній діяльності у гуманітарній сфері, в демократичних перетвореннях, у державотворчих процесах, у розвитку громадянського суспільства» [4, с. 161].

Волонтерська діяльність гімназистів як вияв морально-громадянських цінностей, їх суспільної активності має науково-теоретичне обґрунтування. Закон України «Про волонтерську діяльність» [2] регулює відносини, пов'язані з веденням волонтерської діяльності в Україні. Стаття 1 Закону «Волонтерська діяльність та основні засади її провадження» визначає, що волонтерська діяльність – добровільна, безкорислива, соціально спрямована неприбут-

кова діяльність, що здійснюється волонтерами та волонтерськими організаціями шляхом надання волонтерської допомоги. Волонтерська діяльність є формою благодійництва. Вона ґрунтується на принципах законності, гуманності, рівності, добровільності, безоплатності, безкорисливості, неприбутковості [2, с. 2].

Волонтерська діяльність в Україні здійснюється за такими напрямками: надання волонтерської допомоги з метою підтримки малозабезпечених, безробітних, багатодітних, бездомних, безпритульних, осіб, що потребують соціальної реабілітації; здійснення догляду за хворими, інвалідами, самотніми, людьми похилого віку та іншими особами, які через свої фізичні, матеріальні чи інші особливості потребують підтримки та допомоги; надання допомоги громадянам, які постраждали внаслідок стихійного лиха, екологічних, техногенних та інших катастроф, у результаті соціальних конфліктів, нещасних випадків, а також жертвам злочинів, біженцям; надання допомоги особам, які через свої фізичні вади обмежені в реалізації своїх прав і законних інтересів; проведення заходів, пов'язаних з охороною навколишнього природного середовища, збереженням культурної спадщини, історико-культурного середовища, пам'яток історії та культури, місць поховання; сприяння проведенню заходів національного та міжнародного значення, пов'язаних із організацією масових спортивних, культурних та інших видовищних і громадських заходів; надання волонтерської допомоги для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру; надання волонтерської допомоги за іншими напрямками, не забороненими законодавством [Там само, с. 4].

Держава в особі її органів та посадових осіб підтримує громадську ініціативу щодо провадження волонтерської діяльності, гарантує і забезпечує захист передбачених Конституцією України та законами прав, свобод і законних інтересів волонтерів, волонтерських організацій та отримувачів волонтерської допомоги [4, с. 18-19].

Слово «волонтер» (від франц. *volontaire*, англ. *Volunteer*) є похідним від лат. *voluntarius*, що у перекладі означає доброволець, бажаючий. У своєму нинішньому значенні слово починає використовуватися з другої чверті двадцятого століття. Волонтери – особи, що добровільно вступили до військової, рятувальної служби, добровільні трудівники гуманітарної, екологічної організації, системи безкоштовної соціальної допомоги [Там само, с. 262].

Соціальну активність ми визначаємо як важливу рису способу життєдіяльності члена соціуму, що «відображає рівень спрямованості здібностей, знань, навичок, концентрації вольових творчих зусиль на реалізацію невідкладних потреб, інтересів, мети» [Там само, с. 50].

Зародження волонтерського руху у світі припадає на початок ХІХ ст. У розвинутих країнах світу волонтерство вважається почесним і є відображенням активної життєвої позиції. Приклад безкорисливої допомоги стосуються екології, соціальної сфери, волонтерський рух поступово проникає в економічну галузь. Сьогодні в Україні волонтерство набуло поширення і пов'язується, в основному, з підтримкою діяльності силових структур з захисту територіальної цілісності нашої держави на сході України та допомогою переміщеним особам, постраждалим від воєнних дій.

Волонтерство – це добровільний вибір, що відображає особисті погляди і позиції; це активна участь громадянина в житті суспільства, що виражається, як правило, у суспільній діяльності і в межах різного роду асоціацій. Волонтерство не має релігійних, етнічних, вікових, політичних і географічних обмежень. Брати участь у добровільних діях може кожний.

Добровільна праця – один із найяскравіших феноменів людської цивілізації, який свідчить, що на тлі технічного прогресу здійснюється еволюція людського духу. Спираючись на теорію потреб А. Маслоу, можна зробити висновок, що люди, які виконують добровільну роботу, досягли вершини піраміди потреб, тобто реалізують потребу в самоактуалізації [Там само, с. 13].

В Україні волонтерський рух детермінований гуманізацією суспільного життя, є відповіддю на суспільні потреби. Українській національній культурі історично притаманні традиції безкорисливої допомоги нужденним. Варто взяти на озброєння досвід передових у сфері волонтерства західних країн, щоб вітчизняний волонтерський рух з року в рік набував усе більшої потужності, об'єднував усе більше громадян та залучав значні ресурси. Сьогодні в Україні налічується майже 25 тис. громадських фондів, 8 тис. ініціативних груп, основне завдання яких – допомога знедоленим, людям похилого віку, дітям сиротам, інвалідам [6].

Одна з тенденцій розвитку волонтерства – координація на рівні національної моделі: сьогодні 80 країн світу мають мережу волонтерських організацій [Там само].

Сьогодні перед волонтерством постала така надзвичайно важлива проблема як прийняття відповідальності за розвиток співпраці між різними секторами сучасного суспільства, що, зокрема, проявляється у такому новому явищі як корпоративне волонтерство – участь у добровільній роботі в різних соціальних програмах за підтримки своєї компанії, – яке охоплює приблизно дві третини волонтерів розвинутих країн [7].

В Україні волонтерство офіційно визнано Постановою Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) від 10 грудня 2003 року № 1895, якою затверджено положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг [Там само]. Ця постанова втратила чинність у зв'язку з ухваленням Верховною Радою України Закону України від 19 квітня 2011 року № 3236-VI «Про волонтерську діяльність» [2].

Можна констатувати, що у складний для України 2014 рік проукраїнський волонтерський рух забезпечував ключові аспекти потреб добровольчих формувань, що стали на захист незалежності і територіальної цілісності України. Зазначимо, що волонтерський рух виник ще під час Євромайдану та Революції гідності, активно діяв та забезпечував протестувальників. Російська агресія привела до ще більшої консолідації суспільства, до збільшення за короткий час кількості волонтерських організацій та появи багатьох громадян, які виявили бажання допомогти Українському війську.

5 грудня 2014 р. Організація Об'єднаних Націй спільно з Урядом України та волонтерськими організаціями представили результати загальнонаціонального дослідження стану волонтерства в Україні. У висновках дослідження «Волонтерський рух в Україні», проведеного компанією GfK Ukraine, експерти вказують, що 23 % українців мали досвід волонтерства, з них 9 % почали займатися волонтерством упродовж останнього року. Основним напрямом діяльності волонтерів у 2014 р. була допомога українським збройним формуванням, які взяли участь в АТО, і пораненим – цим займалися 70 % волонтерів. У 2014 р. кількість українців, які жертвують кошти, збільшилась до 63 %, тоді як до 2014 р. жертвували кошти лише 49 % українців. 43 % з тих, хто коли-небудь жертвував кошти, робили це безпосередньо, третина не пам'ятає назви благодійної організації, через яку вони зробили внесок. Суми пожертв українців різняться від кількох гривень до 283 тис. грн на рік [9].

За даними соціологічного дослідження, проведеного фондом «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва», 32,5 % громадян через благодійні фонди лише у травні-вересні 2014 року мали досвід переказу коштів на рахунки українських збройних формувань. Майже 23 % українців через благодійні фонди і волонтерські організації передавали кошти, речі, продукти. 9 % громадян брали участь у магазинних акціях, купували речі за списками для потреб армії та передавали їх волонтерам [6].

Здобувачі освіти і педагогічний колектив Київської гімназії східних мов № 1, де готують майбутніх фахівців для міжнародної співпраці України із країнами Сходу, завжди активно долучалися до всіх справ державної ваги. Однією з таких справ була підтримка наших воїнів-захисників як на лінії зіткнення з ворогом, так і поранених, які перебували на лікуванні у шпиталях. Як і в багатьох школах, розпочалася така підтримка з написання листів воїнам.

Сотнями такі листи відправлялися зі знайомими волонтерами в зону антитерористичної операції, роздавалися в госпіталях. Із гімназистами було проведено спеціальні бесіди з основ психології, особистої безпеки учня щодо написання листів: дбати про почуття адресата, писати підбадьорюючи, з висловами подяки листи, ділитися розповідями про шкільні справи, які ми здійснюємо завдяки тому, що мужні воїни не допустили війну в наш дім. Щодо особистої безпеки, то учні інформувалися про те, що ні в жодному разі не можна писати свою адресу чи номер телефону, адже в інших школах траплялися випадки захоплення таких листів (при наступі ворожих військ) і телефонні дзвінки з погрозами дітям. Також звертали увагу гімназистів на те, що фотографування з воїнами чи самих воїнів можливе тільки за їх особистої згоди (задля убезпечення; фото може потрапити в соціальні мережі), щодо розміщення в Інтернет теж потрібно запитувати дозвіл.

Згодом форми волонтерської роботи гімназистів урізноманітнилися. Нині склалася певна система форм такої діяльності:

- листи підтримки воїнам у зону бойових дій «Повертайся живим і з перемогою»;
- листи підтримки пораненим у військовий госпіталь «З любов'ю і вдячністю», «Одужуйте швидше»;
- від родини гімназиста – лист підтримки і подяки матері загиблого воїна (на День матері);
- виставка малюнків (5-6 класи), учнівських фоторобіт, плакатів (7-9 класи) «Героям слава!» з передаванням у військовій частині, до шпиталів;
- плетіння маскувальних сіток;
- акція «Чашка для воїна» (Ірпінський військовий шпиталь);
- акція до Дня Збройних Сил України «Сумка самаритянина») – лист підтримки з предметами першої необхідності для поранених;
- новорічні привітання поранених – обхід палат і привітання тих, хто 1 січня залишився у госпіталі (Ірпінський військовий госпіталь);
- акція «Тепло родини – захиснику України» – виставка-ярмарок домашньої консервації для фронту і госпіталю;
- конкурс авторської поезії «Ніхто не забутий, на поліп ніхто не згорів» у номінаціях: поезії українських авторів, поезії зарубіжних авторів, авторська поезія гімназистів.
- віздіт переможців з концертом у госпіталь;
- акція «На Донбас із любов'ю і теплом»: теплі речі і взуття, канцтовари, книги («Жовтень – місяць особливого милосердя»);
- відвідини інтернатів з виставами, благодійними концертами і подарунками, зробленим власноруч.

До організації волонтерських акцій долучаються представники органів гімназійного самоврядування. Старшокласники роздають бажаним листівки з запрошенням до акцій, пишуть оголошення, організують проведення заходів. Мета акцій – не пропустити тих, хто хоче і шукає спосіб благодійності, вказати для гімназистів, незалежно від віку, адреси і способи благодійності. В основному акції стосуються підтримки військових, тому це ще й внесок у патріотичне виховання гімназистів.

Отже, надзвичайно важливим є розвиток морально-громадянських цінностей особистості. Це поняття «відображає значущість для індивіда загальнолюдської, суспільної моральності, громадянськості усвідомленого вибору морально-гуманістичних, демократичних ідеалів, здатності до особистої активної відповідальної громадянської позиції і гуманістичної взаємодії» [4, с. 161].

Висновки. Констатуємо, що в нашій державі, починаючи від часів активного громадянського спротиву українців під час Революції гідності, волонтерська діяльність набула нової

якості. По-перше, вона стала вираженням високого морального духу громадян, по-друге, охопила широкі верстви населення, незалежно від матеріальних статків, віку, релігійних переконань. Значна частина свідомих громадян здійснювала волонтерські дії. З початком російсько-української війни саме волонтери відіграли ключову роль у стримуванні агресії: і як воїни-добровольці, і як постачальники всього необхідного армії, напіврозваленій і небезпечно скороченій. Волонтерська діяльність також є важливим чинником формування і розвитку морально-громадянських цінностей гімназистів, набуття ними громадянського досвіду, відповідальної участі у суспільно-корисних справах.

Література

1. Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» / за станом на 20 листопада 2014 року. Київ: Парламентське видавництво, 2014. С. 12.
2. Закон України «Про волонтерську діяльність» від 19.04.2011 № 3236-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>
3. Закон України «Про волонтерську діяльність та благодійні організації» / за станом на 20 листопада 2014 року. Київ: Парламентське видавництво, 2014. С. 18.
4. *Історія, теорія та практика волонтерського руху в Україні* / авт. кол.: С. Я. Харченко, О. П. Песоцька, А. О. Кратінова, Н. Б. Ларіонова, О. Л. Караман, С. В. Горенко, Н. О. Островська, Я. І. Юрків / [за заг. ред. С. Я. Харченка]. Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2008. 320 с.
5. Корнієвський О. А., Горелов Д. М. *Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практики: аналіт. доп.* Київ: НІСД, 2015. 36 с.
6. Офіційний сайт Фонду Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва. URL: http://dif.org.ua/ua/commentaries/sociologist_view/32anizh-miski-zhiteli.htm
7. *Про затвердження Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг*: постанов Кабінету Міністрів України від 10.12.2003 № 1895 (Постанова втратила чинність на підставі Постанови КМ № 771 (711-2011-п) від 06.07.2011). URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1895-2003-%D0%BF>
8. Пуля І. Волонтерський рух в Україні (на матеріалах колекції Національного музею історії України). *Емінак*. 2016. № 3. С. 67–71.
9. 85% українців вважають, що волонтерський рух допомагає зміцненню миру. URL: <http://www.gfk.com/uk-ua/rishennja/press-release/85-ukrajinciv-vvazajut-shcho-volonterskii-rukh-dopomagaje-zmicnennju-miru/>